

Γιώργος Τσιάκαλος
Μνήμη και γνώση του Ολοκαυτώματος

Δημοσιεύτηκε στην εφημερίδα *Κυριακάτικη Αυγή*, στις 30 Ιανουαρίου 2005.

Περιλαμβάνεται στο βιβλίο *Απέναντι στα εργαστήρια του ρατσισμού*, σελ. 36-40.

Ανθρωπιά και υποκρισία

Συμμετείχα την Πέμπτη το μεσημέρι στην εκδήλωση μνήμης που έγινε στο Μνημείο Εβραίων Μαρτύρων με αφορμή την εξηκοστή επέτειο της απελευθέρωσης του Άουσβιτς από τον Κόκκινο Στρατό. Πολύς ο κόσμος αυτή τη φορά και πρωτοφανής ο αριθμός των οργανώσεων που συμμετείχαν στην εκδήλωση και κατέθεσαν στεφάνι. Μόνον ο αριθμός εκείνων που μαρτύρησαν τότε στα στρατόπεδα του θανάτου και κατόρθωσαν να επιβιώσουν στον όλεθρο γίνεται χρόνο με το χρόνο απελπιστικά μικρός και μας υπενθυμίζει την απόστασή μας από το Άουσβιτς, που μετριέται πια με τη διάρκεια μιας ολόκληρης ανθρώπινης ζωής.

Το φάσμα των ανθρώπων, που ήλθαν για να δείξουν ότι δεν ξεχνούν, προξενεί κάποια παράξενα συναισθήματα και αντίστοιχα ερωτήματα: Όλοι αυτοί, που βρίσκονται εδώ, «θυμούνται» και τιμούν τα ίδια πράγματα; Πονούν με τον ίδιο τρόπο; Βγάζουν τα ίδια διδάγματα; Μάχονται από την ίδια πλευρά στον αγώνα κατά των συνθηκών και των ιδεολογιών που τότε ανέδειξαν το ρατσισμό σε κυβερνητικό δόγμα; Τα ερωτήματα αυτά, δυστυχώς, απαντιούνται εύκολα με ένα δυνατό «όχι», καθώς γνωρίζουμε καλά το βίο και την πολιτεία κάποιων προσώπων. Κι όμως, η παρουσία στην εκδήλωση ακόμη και αυτών των προσώπων πρέπει να αξιολογείται ως νίκη των ιδανικών της ανθρωπιάς. Διότι η υποκριτική υιοθέτηση των δικών μας αξιών αποτελεί δείκτη της ζωντάνιας και της δύναμης τους στην κοινωνία, αφού μόνο σ' αυτή τη δύναμη και τη ζωντάνια υποκλίνονται οι υποκριτές προσπαθώντας να αντλήσουν κέρδος.

Θεωρώ επίσης αποτέλεσμα αυτής της ζωντάνιας την ανταπόκριση που βρήκε και τη διάδοση που είχε το τελευταίο μου άρθρο στην ΑΥΓΗ για τους αρνητές των ναζιστικών εγκλημάτων («Ιστορική λεπτομέρεια και τελευταία μάχη», 16 Ιανουαρίου 2005). Γι' αυτό αισθάνομαι την υποχρέωση να αναφερθώ σήμερα σε

κάποια από τα κείμενα που έλαβα και να απαντήσω σε κάποια από τα ερωτήματα που δέχτηκα.

Οι αριθμοί και τα ονόματα

«Το θέμα τούτο με απασχόλησε και μένα για πολλά χρόνια. Επί πολλά χρόνια συγκεντρώνω στοιχεία για το τραγικό αυτό επεισόδιο. (...) Μετά την απελευθέρωση του Στρασβούργου από τα Συμμαχικά Στρατεύματα, όπως γνωρίζουμε, ανακαλύφθηκαν στα υπόγεια του Ανατομείου του Πανεπιστημίου του Στρασβούργου, μέσα σε μεγάλα δοχεία με συντηρητικό υγρό πολλά τεμάχια των πτωμάτων, ως και πτώματα σχεδόν πλήρη. Αυτά είχαν παραδοθεί στον Καθηγητή (sic) Άουγκουστ Χιρτ , πρώην Ελβετού υπηκόου, Γερμανικής καταγωγής, ο οποίος επέστρεψε στο Γ! Ράιχ και κατατάχθηκε στις δυνάμεις των SS. Αυτός τοποθέτησε τα πτώματα στο υπόγειο, αφού πολλά τα τεμάχισε, μέσα στα μεγάλα δοχεία, αναμένοντας τα ειδικά μηχανήματα αποφλοιώσης του κρέατος, που είχε παραγγείλει από ένα ειδικό εργοστάσιο της Γερμανίας.»

Αυτές τις φοβερές λεπτομέρειες γράφει σ' ένα από τα πιο συγκινητικά και συγκλονιστικά μηνύματα, που πήρα, ένας από τους λίγους Θεσσαλονικείς επιζώντες του Άουσβιτς, συμπληρώνοντας τις δικές μου πληροφορίες για τις συλλογές κρανίων του Πανεπιστημίου του Ράιχ στο Στρασβούργο. Ο ίδιος, σε ηλικία 16 ετών, μετρήθηκε και φωτογραφήθηκε από τους ναζιστές ανθρωπολόγους, που αναζητούσαν στα στρατόπεδα συγκέντρωσης «τυπικές περιπτώσεις υπανθρώπων». Ευτυχώς δεν πληρούσε τις προδιαγραφές της ρατσιστικής ανθρωπολογίας, δεν επελέγη και γλίτωσε. Αλλά γι' αυτόν ο εφιάλτης δεν έγινε ποτέ μια «ιστορική λεπτομέρεια», όπως θα ήθελε ο φασίστας Λεπέν. Έζησε όλα τα επόμενα χρόνια με την αίσθηση ενός απαράγραπτου χρέους: να δώσει ξανά πρόσωπο σ' εκείνους, που σύμφωνα με τη βούληση των ναζί δεν έπρεπε να είναι τίποτε περισσότερο από «ένα κρανίο τυπικού υπανθρώπου» σε μια μακάβρια συλλογή, ή, σύμφωνα με τους ισχυρισμούς των σύγχρονων απολογητών του φασισμού, δεν είναι τίποτε περισσότερο από μια επινόηση των αντιρατσιστών, ένας σιωνιστικός μύθος, σκιές ανθρώπων που δεν έχουν υπάρξει ποτέ. Γι' αυτό θεώρησε υποχρέωσή του να μας δώσει την παρακάτω σημαντική πληροφορία:

«Πιστεύω ότι ίσως θα σας ήταν χρήσιμες και οι παρακάτω πληροφορίες, σχετικά με την καταγωγή και τα ονόματα των ανθρώπων που δολοφονήθηκαν με μεγάλο κυνισμό και τρομακτική αγριότητα. Όμως, τα των θυμάτων, και η καταγωγή των δεν ήσαν γνωστά» μέχρι πρόσφατα που δημοσιεύτηκαν τα αποτελέσματα της πολυετούς αρχειακής έρευνας του Γιάαχιμ Λανγκ, «από τα οποία προκύπτουν πολλές πρόσθετες λεπτομέρειες και στοιχεία, όπως το γεγονός ότι μέσα στην ομάδα των 86 ομήρων που επιλέχθηκαν το έτος 1943, και εξοντώθηκαν με αέρια στον στρατόπεδο Natzweiler, υπήρξε και ένας μεγάλος αριθμός, 19 γυναίκες και 26 άνδρες, Έλληνες Εβραίοι, άμοιρα μέλη της Ισραηλιτικής Κοινότητας Θεσσαλονίκης. Μέχρι πολύ πρόσφατα τα ονόματα των ήσαν άγνωστα, και η φρικτή ιστορία των ήταν σχεδόν χαμένη κάτω από το πέπλο της τότε επιχείρησης *Nacht und Nebel* (Νύχτα και Ομίχλη)! Τώρα όμως βρέθηκαν και τεκμηριώθηκαν. (...) με βάση τους αριθμούς που έφεραν στον αριστερό βραχίονα όσοι επιλέγονταν να εργαστούν ως σκλάβοι στο στρατόπεδο Άουσβιτς- Μπίρκεναου. Σήμερα, γνωρίζουμε τεκμηριωμένα τα ονόματα των 45 μελών της Κοινότητάς μας, ανδρών και γυναικών, και την φοβερή των μοίρα.».

Συγκλονίζει η διαπίστωση ότι η απαξιοτική πράξη της μετατροπής των ανθρώπων σ' έναν αριθμό, που με ανεξίτηλο τατουάζ χαρακώνονταν στη σάρκα τους, ήταν αυτή που τελικά έδωσε τη δυνατότητα να αποκτήσουν πάλι πρόσωπο και ταυτότητα τα θύματα της βάρβαρης θηριωδίας. Και να βρουν έτσι λίγη γαλήνη, έστω στα γεράματά τους, όσοι και όσες, μπροστά στα εκατομμύρια δολοφονημένων «συντρόφων στον πόνο», δεν μπόρεσαν ποτέ να νοιώσουν ούτε την ελάχιστη χαρά για τη δική τους διάσωση.

Η αυτοκτονία

Μεγάλωσε ως νεαρός πολιτικός πρόσφυγας σε μια πολωνική πόλη κοντά στο στρατόπεδο εργασίας Rogoznica (Γκρος Ρόζεν στα γερμανικά) και άκουσε πολλές ιστορίες από τους μεγαλύτερους για την κατάσταση που επικρατούσε εκεί και σε άλλα στρατόπεδα. Η ιστορία που αποτυπώθηκε περισσότερο στη μνήμη του, και θέλησε να την κάνει γνωστή και σ' εμένα, ήταν το γεγονός της ομαδικής αυτοκτονίας μιας μεγάλης ομάδας Τσιγγάνων –που επέλεξαν τον τρόπο αυτό ως μέσο λύτρωσης

από τα βάσανα, τα οποία οι σύγχρονοι απολογητές του φασισμού συχνά χαρακτηρίζουν ως «συνήθεις συνθήκες σε εποχή πολέμου». (Ας σημειωθεί ότι το Γκρος Ρόζεν ήταν στρατόπεδο εργασίας και όχι θανάτου, δηλαδή δεν είχε θαλάμους αερίων, και στην αρχή αποτελούσε τμήμα της επιχείρησης «Γερμανικά Λατομεία» που ανήκε στα Ες-Ες.). Αναρωτήθηκε λοιπόν πολλές φορές αν η αυτοκτονία ή η εξέγερση αποτελούσαν στρατηγική διαφυγής, κι αν όχι γιατί.

Η ερώτηση στη συγκεκριμένη περίπτωση ήταν αθώα και εξέφραζε απορία και θαυμασμό για τις αντοχές των ανθρώπων. Όμως, η ίδια ερώτηση εμφανίζεται συχνά και στην επιχειρηματολογία των απολογητών του φασισμού, όπου αποτελεί ρητορικό στοιχείο χειραγώγησης. Το δικό τους ερώτημα υπονοεί είτε ότι οι συνθήκες δεν ήταν τόσο δυσμενείς όσο λέγεται είτε ότι επιβεβαιώνεται η άποψη των ρατσιστών ανθρωπολόγων, σύμφωνα με την οποία κύριο γνώρισμα της φύσης των Εβραίων αποτελεί, δήθεν, η εγωιστική και «παρασιτική» προσαρμοστικότητά τους σε οποιεσδήποτε συνθήκες, ακόμη και σ' αυτές που χαρακτηρίζονται από το μαζικό θάνατο συγγενών προσώπων.

Βεβαίως πρόκειται για κυνικά σοφίσματα, που απαντιούνται εύκολα με την απλή υπενθύμιση ότι η μάχη για την επιβίωση αποτελεί χαρακτηριστικό όλων των ανθρώπων, και ότι είμαστε ευτυχισμένοι για το γεγονός ότι πολλοί άνθρωποι στα στρατόπεδα εργασίας και στα στρατόπεδα θανάτου βγήκαν νικητές από αυτή τη μάχη –αν και ισόβια λαβωμένοι. Μόνο που η αλήθεια είναι ότι η αυτοκτονία αποτελούσε μέρος της καθημερινότητας στα στρατόπεδα.

Στο Ντοκουμέντο F 321, στο οποίο καταγράφηκαν αμέσως μετά την απελευθέρωση επώνυμες μαρτυρίες Γάλλων κρατουμένων, διαβάζουμε:

«Με αυτή τη μεταχείριση περνάει από το μυαλό του ανθρώπου ότι ένας γρήγορος θάνατος αποτελεί λύτρωση. Γι αυτό οι αυτοκτονίες ήταν τόσο συχνές».

«Για να δώσουν τέλος στα βάσανά τους παρά πολλοί κρατούμενοι έδιναν τέλος στη ζωή τους πέφτοντας ομαδικά σε βάθος 120 έως 200 μέτρων στο λατομείο».

«Πολλοί τρελαίνονταν όταν πληροφορούνταν ότι κάηκαν τα παιδιά τους στα κρεματόρια. Έπεφταν στα ηλεκτροφόρα συρματοπλέγματα και πέθαιναν»

«Συχνά από απελπισία σκεφτόμουν να κρεμαστώ. Όμως ο σύντροφός μου με συμβούλευε να μην είμαι δειλός και να μην το κάνω. Ενστερνίστηκα τη συμβουλή του και σήμερα θεωρώ θαύμα το γεγονός ότι ζω».

Αυτή ήταν η πραγματικότητα και ίσχυε για όλους τους κρατούμενους –με διαβαθμίσεις από στρατόπεδο σε στρατόπεδο και από ομάδα σε ομάδα, αλλά πάντοτε διαβαθμίσεις στο πλαίσιο της απόλυτης απανθρωπιάς.

«Εκπαίδευση μετά το Άουσβιτς»

Η πραγματικότητα των ναζιστικών στρατοπέδων αποδεικνύεται ασύλληπτη για τον ανθρώπινο νου και δεν μπορεί να αποδοθεί με λόγια παρά μόνο με εικόνα, μας υπενθύμισε πριν δυο μέρες στην ΑΥΓΗ η Μπέτυ Βακαλοπούλου, που βίωσε προσωπικά αυτές τις «αποκρουστικές τερατογενέσεις διεστραμμένου συλλογικού νου». Μπορεί, όμως μια τέτοια «ασύλληπτη πραγματικότητα» να αποτελέσει μάθημα στο σχολείο; Το ερώτημα αυτό τέθηκε από μαθητές και μαθήτριες σε εκδήλωση για την εξηκοστή επέτειο της απελευθέρωσης του Άουσβιτς και, ίσως, είναι ένα από τα σημαντικότερα πολιτικά και παιδαγωγικά προβλήματα που θα μας απασχολήσουν στο άμεσο μέλλον, καθώς η Ελλάδα προσχώρησε επίσημα στη σχετική προσπάθεια που γίνεται ήδη από άλλες χώρες.

Πριν από πολλά χρόνια ο Αντόρνο είχε διατυπώσει την άποψη ότι η εκπαίδευση μετά το Άουσβιτς δεν μπορεί να είναι ίδια με αυτήν που προηγήθηκε του Άουσβιτς. Το τεράστιο έγκλημα σε συνδυασμό με το αίτημα «ποτέ πια!» υποχρεώνει σε ριζικές αλλαγές –που, όμως, ποτέ δεν έγιναν. Γι' αυτό το λόγο η άποψη ότι η εισαγωγή ενός μαθήματος για την ιστορία του ολοκαυτώματος μπορεί να αρκεί για να επιτευχθεί ο παραπάνω στόχος, ίσως εγκυμονεί περισσότερους κινδύνους από υποσχέσεις. Στην Παιδαγωγική γνωρίζουμε ότι, πέραν από τις καλές προθέσεις στο σχολείο, είναι απαραίτητες και οι σωστές μετατροπές των προθέσεων σε εκπαιδευτική πράξη. Θα το αναλογιστούν όμως αυτό οι ιθύνοντες ή θα συμπεριφερθούν με τρόπο που, με το αποτέλεσμα του, θα προσβάλλει τη μνήμη των νεκρών και θα υπονομεύει το μέλλον των ζώντων ανθρώπων; Πρόκειται για ένα σοβαρό ερώτημα που αν απαντηθεί σωστά, θα κάνει, μεταξύ άλλων, να μην έχει νόημα η συζήτηση για την ανάγκη ή όχι απαγόρευσης της νεοναζιστικής ψευδο-ιστορικής φιλολογίας.